

Redding Sanatorium Joseph Lemaire van architect Maxime Brunfaut in Tombeek lijkt in zicht

'De ruïne kan weer een paleis worden

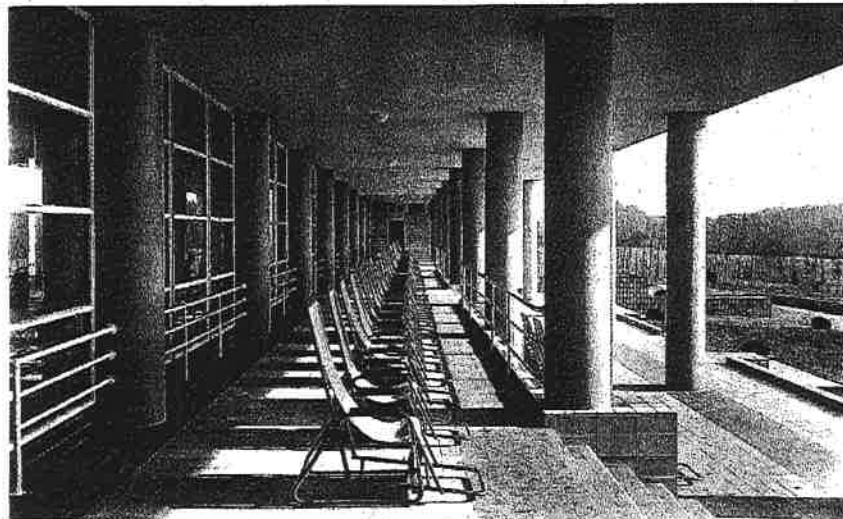
Het ziet er naar uit dat stilaan het einde in zicht is van het jarenlange verval en de verloederding van een van de markantste modernistische gebouwen van het land, het Sanatorium Joseph Lemaire in Tombeek. Dat bleek op de voorstelling van *Het paleis op de heide*, een Amsabpublicatie gewijd aan zowel dit gebouw als het oeuvre van architect Maxime Brunfaut.

DOOR WALTER PAULI

BRUSSEL • Dat is opmerkelijk, want begin deze maand prijkte het voormalige sanatorium in het Vlaams-Brabantse Tombeek, bezuiden Brussel, nog op de alarmlijst ('Heritage at risk') van het World Monuments Fund.

Bij de meest bedreigde gebouwen behoren niet alleen klassieke sites als Machu Pichu, maar werd ook bijzondere aandacht gevraagd voor moderne architectuur, "die vaak als minder waardevol wordt gezien wegens niet zo oud". Bij de meest bedreigde moderne werken horen projecten van de Amerikaanse architect Frank Lloyd Wright, en dus ook het verloederde voormalig sanatorium Joseph Lemaire.

Wie *Het paleis op de heide* van Johan Wambacq leest en bekijkt, wordt het droef te moede. Het Sanatorium Joseph Lemaire was ooit één van de paradevaardjes van de socialistische zuil. Gebouwd en geconcipeerd in de jaren dertig als sanatorium voor tbc-patiënten, was het in alle opzichten

■ Het Sanatorium Joseph Lemaire vroeger en nu. Een van de meest markante gebouwen van het land werd een van de meest desolate ruïnes.

een 'modelproject', met moderne gezondheidszorg, uitstekende dienstverlening (voor socialistische leden, Joseph Lemaire was de voorzitter van de coöperatieve La Prévoyance Sociale, nu P&V), in een prachtig, modernistisch gebouw. Het is het geesteskind van Maxime Brunfaut (1909-2003), telg uit een legendarisch architectengeslacht. "Tombeek is mijn enige kind", zei de hoogbejaarde architect in het eerste van zijn vele gesprekken met Wambacq.

Desolate ruïne

Vader Fernand (1886-1972) en zoon Maxime Brunfaut waren socialisten, behoorden zelfs tot de marxistische vleugel. Het verhinderde hen niet om stijlvolle, moderne villa's en appartementen te bouwen en ook zelf te bewonen. Veel van hun werk trotseert de tijd. Samen verbouwden ze bijvoorbeeld het schitterende Prévoyance Sociale-gebouw aan de Brusselse Luchtvaartsquare, nu het Documentatiecentrum Oorlog en Heden-

daagse Maatschappij; de art deco wordt in functionalistische zin aangepast, met grote zorg voor details, tot het meubilair toe.

Maxime Brunfaut is een uitgesproken modernist. Hij neemt in 1946 van de oude Victor Horta de bouw van het Centraal

**LUC VERPOEST,
HOGLERAAR
ARCHITECTUUR:**

**Het Sanatorium
Joseph Lemaire is
een icoon van een
tijd, van een stijl ook**

Station over. Toen had hij al, als ongeveer 25-jarig broekie, vanaf 1932 zijn *chef d'oeuvre* ontworpen: het Sanatorium Joseph Lemaire in Tombeek. Het monumentale gebouw ligt in een even indrukwekkend park en was 'af'; elk detail, elke ruimte was doordacht. Maar met het terug-

dringen van tbc verloor het gebouw zijn belang. Het raakte verouderd, werd in 1987 gesloten, verkocht, doorverkocht, verkommerde en verloederde, zodat een van de meest markante gebouwen van het land een van de meest desolate ruïnes werd. Ook al werd het al in 1992 officieel een beschermd monument, men wist niet goed wat ermee te doen. Het verval ging verder.

"Het was een uitgesproken functionalistisch gebouw", zegt Luc Verpoest, hoogleraar architectuur en inleider van het boek, "dat is meteen het probleem om het gebouw te restaureren. Net omdat het zo perfect gebouwd is naar één functie, is het moeilijk om respectvol te restaureren indien het gebouw van functie verandert. Maar het kan. In Hilversum is een gelijkwaardig project bijzonder goed gelukt."

De kunst is nu, aldus Verpoest, om respectvol te restaureren, de essentie van het gebouw overeind te laten, en toch kundig te veranderen en zelfs met nieuwbouw aan te passen. Dat zal nodig zijn, want de nieuwe eigenaar en projectontwikkelaar,

Tombeekheyde nv, heeft plannen om geweldige volume van 12.500 m³ bouwen tot een seniorenhuis - dus altijd een gebouw waarin zorg er staat. Het werkt daarvoor samen met Antwerps architectenbureau Storm Ranst. Alleen hebben 21ste eeuwse serien andere noden dan de tbc-patiënt van toen. Maar omdat de architect ingrepen sowieso belangrijk zullen moeten er stevig onderhandeld worden Onroerend Erfgoed Vlaanderen, het malige Monumenten & Landschappe

Verpoest: "Het gaat de goede kant uit ik vernomen. Gelukkig maar. Het sanatorium Joseph Lemaire is een icoon van een tijd, van een stijl ook. Vandaar dat mijn toespraak zei: "Hopelijk spreke straks niet meer van een ruïne, opnieuw van het paleis van Tombeek

Johan Wambacq, m.m.v. Luc Verpoest en H Heynen, *Het paleis op de heide. Architect M Brunfaut en het sanatorium van Tombeek*, A 25,5 euro. Ook te bestellen bij het Amsab.